

VĚCNÉ ZPRACOVÁNÍ – TAKÉ TROCHU JINAK

Věra Škochová, Centrum informačních a knihovnických služeb VŠE Praha

V široké problematice katalogizace a následných služeb se v tomto příspěvku omezím na možnosti **věcného zpracování** v prostředí **vysokoškolských knihoven**, konkrétně na to, jak jsme se pokusili zkvalitnit věcné zpracování dokumentů ze staršího knihovního fondu v Centru informačních a knihovnických služeb Vysoké školy ekonomické v Praze (dále CIKS).

Cílem věcného zpracování je zpřístupnění dokumentů, případně jednotlivých informací v dokumentech obsažených, pomocí věcných údajů získaných na základě obsahové analýzy. Jinak řečeno, cílem je poskytnutí takové služby, aby uživatel prostřednictvím katalogu, resp. bibliografického záznamu, získal maximum **spolehlivých a věcně správných** informací o daném titulu – jeho obsahu, časovém a geografickém zařazení. Katalogizátoři vysokoškolských i jiných specializovaných knihoven často řeší otázku, jak analyzovat obsah dokumentu a zpracovat bibliografický záznam, jestliže nejsou odborníky v dané oblasti, nebo je téma natolik specializované, že mu rozumí jen úzký okruh vysokoškolských pedagogů, výzkumníků, atd. Výhodiskem může být nějaká forma spolupráce či součinnosti.

O nutnosti **kooperace** při budování kvalitních elektronických katalogů není sporu. Knihovny spolupracují navzájem jako instituce – ať již formou sdílené katalogizace, výměny katalogizačních záznamů, apod., podílejí se i na koordinované tvorbě národních autorit, v oblasti věcného zpracování k tomu přistupuje vytváření oborových slovníků, tezaurů, konzultace o vlastních třídnicích atd. Při věcném zpracování často používají intelektuální kapacity specialistů v dané oblasti – buď externích spolupracovníků nebo pracovníků vlastní instituce. Na vysokých školách to bývají doktorandi, obětaví dobrovolníci z řad pedagogů a ostatních pracovníků, se kterými knihovna dlouhodobě dohodne konkrétní postupy spolupráce při věcném zpracování dokumentů.

Věcné zpracování v CIKS

V rámci věcného zpracování se také v CIKS snažíme poskytnout uživateli maximum relevantních informací o obsahu a zaměření daného titulu zpracováním kvalitního bibliografického záznamu, odpovídajícího základní/střední variantě věcného zpřístupnění podle metodiky NK ČR charakterizované počtem věcných selekčních prvků přidělovaných katalogizátorem.

Standardním je věcný popis ve formátu MARC 21, kdy využíváme znaky Konspektu (pole 072), MDT (pole 080), věcné autority NK ČR (pole 600 až 651) včetně anglických ekvivalentů, i vlastní předmětové rejstříky (pole 653). U vysokoškolských kvalifikačních prací je v bibliografickém záznamu uveden i abstrakt v poli 520.

Tato snaha o zkvalitnění a rozšíření bibliografického záznamu stojí více času a práce a je tak poněkud v rozporu s požadavky vedení knihovny na rychlejší systematickou rekatalogizaci a zpracování knihovního fondu, který není dosud v elektronickém katalogu. Kromě publikací vydaných od 50.let minulého století, CIKS přechovává v depozitářích velké množství dosud nezpracovaných stěžejních prací českého ekonomického myšlení, které tak nejsou pro zájemce dostupné. Jsou to publikace z převzatého fondu bývalé Ústřední ekonomické knihovny, zahrnujícího mj. fondy několika prvorepublikových institucí – knihoven vysokých škol, ústavů, ministerstev, apod. Jedná se často o jedinečné dokumenty, které jinak v republice nejsou dostupné.

Ekonomický výzkum i výuka se zároveň stále více orientují také na národohospodářskou teorii i praxi předválečného Československa a potřeby přístupu k odborné literatuře z tohoto období růstu.

Projekt Zlatý fond českého ekonomického myšlení

Při úvahách, jak zefektivnit a zrychlit zpřístupnění dosud nekatalogizovaných dokumentů knihovního fondu jsme se rozhodli jednak pokračovat v časově systematické rekatalogizaci v závislosti na pracovní kapacitě katalogizátorů, jednak navázat na dosavadní výsledky projektu Zlatý fond českého ekonomického myšlení. Hledali jsme cesty, jak z dokumentů období Rakouska-Uherska a Československé republiky do r.1948 dále budovat speciální sbírku Zlatý fond českého ekonomického myšlení, zpřístupnit ji i široké odborné veřejnosti, specializované na dějiny ekonomického myšlení a na hospodářské dějiny českých zemí, a zároveň jak tuto službu zkvalitnit.

Koncepční záměr vytvoření speciální badatelské sbírky z fondů CIKS a zpřístupnění děl majících vztah k historickému vývoji českého ekonomického myšlení byl součástí grantového projektu „Multifunkční knihovnické centrum pro ekonomický výzkum“ řešeného v CIKS v letech 2000 až 2003. Podle tohoto záměru bude základem sbírky Zlatý fond českého ekonomického myšlení do roku 1948, v němž bude postupně soustředěno vše podstatné, co patří do dějin českého ekonomického myšlení. Do r. 2006 bylo zpracováno a zařazeno do Souborného katalogu VŠE 134 titulů Zlatého fondu (ZF ČEM), z nichž 60 bylo digitalizováno a jejich plný text je zpřístupněn v Souborném katalogu VŠE na <http://library.vse.cz/aleph/> a na http://www.econlib.cz/zlaty_fond.html. Plný text prvních 34 publikací je také na CD-ROM Zlatý fond 2003.

Od roku 2004 však tento projekt nepokračuje podle původního záměru, především z důvodů personálních – za období 2004 až 2006 jsme zpracovali pouze 25 titulů. Ukázalo se, že pro vytváření této sbírky je nutno vyřešit v první řadě tyto otázky:

- Výběr relevantních titulů
- Kvalitní věcné zpracování
- Technické a personální zajištění digitalizace plných textů a jejich zpřístupnění prostřednictvím Internetu

Bylo zřejmé, že pokračovat v tomto projektu vlastními silami bude obtížné; samozřejmě lze zajistit věcné zpracování, případně digitalizaci plných textů, ale pro stěžejní činnost, tj. výběr publikací do badatelského fondu, je důležitá kompetence erudovaného ekonoma se zaměřením na hospodářské dějiny. Proto jsme přivítali nabídku z katedry institucionální ekonomie Národohospodářské fakulty VŠE, aby CIKS jako odborný knihovnický garant spolupracoval na realizaci nového volitelného akreditovaného předmětu „Zlatý fond českého ekonomického myšlení“, zařazeného do kreditního systému ECTS (přidělují se 4 ECTS kredity). Právě o zkušenostech z této spolupráce pojednává tento příspěvek.

Specializovaný kurs – seminář Zlatý fond českého ekonomického myšlení

Východiskem **pro spolupráci katedry a CIKS** byla skutečnost, že CIKS přechovává v depozitářích velké množství stěžejních prací českého ekonomického myšlení, které nejsou zpracovány v elektronickém katalogu, a tudíž nejsou dostupné pro bádání. Na druhé straně, práce s historickými prameny pod vedením garanta předmětu umožní přiblížit studentům díla významných národohospodářů minulosti ve vzájemných souvislostech, a zároveň bude přínosem pro další budování této speciální sbírky ekonomické literatury v CIKS.

Pro CIKS bylo podstatné, že jsme tak získali odborné historicko-ekonomické zázemí pro posuzování kvality staršího knihovního fondu a jeho další uchování. Od toho, že na věcné analýze se bude podílet větší počet osob – studentů, kteří také již mají mít určité odborné znalosti v oblasti ekonomické teorie i praxe, jsme si slibovali i urychlení a zkvalitnění celého procesu věcného zpracování.

Vlastní výuka probíhala formou volitelného semináře, do něhož se mohli hlásit studenti všech ročníků. Odborný garant z katedry institucionální ekonomie Národohospodářské fakulty stanovil profil předmětu pro daný semestr (např. sociální politika v období 1890 až 1948, významní čeští národohospodáři –Karel Maiwald, Josef Macek, aj.), což bylo zadáním pro výběr nezpracovaných dokumentů z depozitářů CIKS do semináře. Před začátkem semestru dvě pracovnice věcné katalogizace CIKS, které se na re-

alizaci seminářů podílejí, spolu s odborným věcným garantem připravily několik desítek publikací, z nichž si poté studenti mohli podle zájmu vybrat. Zároveň měli studenti k dispozici strukturovaný formulář s požadovanými údaji o zpracované knize a autorovi. Odborný věcný garant z katedry institucionální ekonomie hodnotil odbornou úroveň studentských prací z hlediska ekonomických teorií.

Seminář se konal jedenkrát týdně od 9 do 17 hod v Klubu knihovny VŠE-CIKS. Osnova předmětu byla sestavena takto:

1. Úvodní výklad pro studenty: cíle a zadání semináře, zásady obsahové analýzy dokumentu, zvláštnosti práce s historickými texty, vyhledávání relevantních informačních zdrojů, zpracování anotace nebo abstraktu, zpracování a využití bibliografické citace (bibliografický soupis, odkazy v textu) – zajišťují pracovnice CIKS
2. Samostatná práce studentů s vybranými knihami jednou týdně v průběhu semestru pod vedením odborného garanta; konzultace s vyučujícím i s pracovníci knihovny; případně přednášky externích odborníků – historiků, archivářů, vztahující se k tematickému zaměření daného semestru. Výstupem práce studentů jsou podklady pro katalogizaci daného díla, především pro věcný popis, a také pro rozšíření biografických informací o autorech, včetně bibliografie, názory studenta na zpracovávané dílo, jeho postřehy a hodnocení díla.
3. Závěr semináře: Odevzdání formulářů ke zpracovaným knihám (elektronicky), zpracování bibliografických citací, případně biografií, personální bibliografie a tematických rešerší. Prezentace výsledků před účastníky semináře. Zapsání zápočtu odborným garantem.
4. V průběhu semestru jsme zajišťovali evidenci studentů a publikací, které si vybrali pro studium v semináři, dohled v Klubu knihovny i evidenci hotových studentských prací ohodnocených odborným garantem z hlediska ekonomické teorie. Poskytovali jsme konzultace a hodnotili práce studentů z hlediska odborných knihovnických činností (viz úvodní výklad pro studenty), prezentovali jsme možnosti vyhledávání zdrojů informací pro zpracování rešeršních dotazů, zadaných věcným garantem kursu jednotlivým studentům, např. v Jednotné informační bráně a jiných portálech.

Po skončení semestru jsou publikace, které prošly seminářem, v CIKS katalogizovány, případně digitalizovány, a zpřístupněny prostřednictvím Souborného katalogu VŠE.

Došud (červen 2007) takto proběhly tři semestry, z toho ten první byl jakýmsi pilotním projektem, kdy jsme společně vyladovali postupy a procesy.

Závěrem

Spolupráci knihovníků se studenty a pedagogy v rámci semináře Zlatý fond českého ekonomického myšlení za uplynulý rok a půl resp. 3 semestry, z hlediska CIKS můžeme hodnotit jednoznačně pozitivně; přínosy pro pedagogický proces a pro vědomosti a znalosti studentů mohou zhodnotit jen pedagogové a studenti sami ve své další profesní kariéře.

Vkladem CIKS do výuky – kromě poskytnutí nezkatalogizovaných publikací a prostoru pro práci s nimi – bylo naučit studenty analyzovat a strukturovaně popsat dokument, zpracovat anotace a rešerše, vytvořit správnou bibliografickou citaci. V rámci tohoto specializovaného kursu jsme zajistili:

- Výběr dokumentů, doposud nezpracovaných v knihovním fondu Knihovny VŠE – CIKS, ve spolupráci s odborným věcným garantem
- Ošetření vybraných děl Zlatého fondu (očistění, vazba, atd.), které je nezbytné pro jejich zachování a další práci s těmito dokumenty
- Úvodní výklad – k zásadám analýzy dokumentu, zpracování anotací, rešerší, bibliografických citací, užitečných informačních zdrojů; průběžné konzultace a hodnocení prací studentů v této oblasti
- Evidenci studentů a publikací v semináři, dohled v Klubu knihovny, evidenci hotových studentských prací ohodnocených odborným věcným garantem
- Jmennou a věcnou katalogizaci dokumentů s využitím podkladů zpracovaných studenty v rámci semináře, pro věcný popis především abstraktu a hodnocení díla
- Zařazení do Souborného katalogu VŠE
- Zpřístupnění zpracovaných publikací, možnost prezenční výpůjčky u titulů, které dosud nebyly digitalizovány.

Jak se podařilo splnit náš záměr zefektivnit, zrychlit a zkvalitnit zpracování dosud nezkatalogizovaných dokumentů staršího knihovního fondu CIKS s cílem lepších služeb uživatelům?

1. Prostřednictvím Souborného katalogu VŠE byl zpřístupněn větší počet titulů: v průběhu pěti let (2002–2006) bylo zpracováno knihovníky a zařazeno do sbírky Zlatého fondu 112 publikací, naproti tomu za tři semestry, resp. 12 měsíců zpracovali studenti 67 dokumentů, z nichž 66 bylo zařazeno do Zlatého fondu (viz tabulky níže).
2. V bibliografickém záznamu těchto 67 titulů je – s využitím studentských prací – doplněn obsáhlý abstrakt a bude k nim přiřazena URL adresa odkazující na plný text.
3. Z celkového počtu 178 dokumentů Zlatého fondu je 60 digitalizováno, se zpřístupněním plného textu počítáme i u všech publikací, zpracovaných studenty v semináři.

4. Další možnosti zkvalitnění služby zpřístupnění sbírky Zlatého fondu spařujeme ve vytvoření specializované digitální knihovny historických ekonomických tisků. Kromě samotných děl zde budou i biografické a bibliografické informace o autorech, jejichž práce jsou v rámci digitální knihovny zpracovány, související odkazy. Digitální knihovna bude k dispozici odborné veřejnosti i v offline podobě ve formě CD/DVD.

Tab. 1 - Počet titulů zpracovaných knihovníky v CIKS-VŠE a zařazených do Zlatého fondu českého ekonomického myšlení

Rok	Počet zpracovaných titulů	Plný text URL v záznamu
2001-2002	24	0
2003	21	39
2004	53	13
2005	8	8
2006	12	0

Tab. 2 – Počet titulů zpracovaných studenty v semináři Zlatý fond českého ekonomického myšlení

Rok	Počet zpracovaných titulů	Plný text (skenováno)*	Počet studentů
2005/2006 letní semestr	6		5
2006/2007 zimní semestr	30		8
2006/2007 letní semestr	31		11

* Počítá se s naskenováním všech těchto publikací; část textů je již hotova, URL adresy však zatím v záznamech nejsou uvedeny

Literatura:

BALÍKOVÁ, M. *Věcné údaje v BIB záznamu*. [online]. Praha : Národní knihovna, 21.04.06. [cit. 2007-06-21]. Dostupný z [www](http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_vec_udaje2.htm):
http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_vec_udaje2.htm

BALÍKOVÁ, M. *Detailní program z jednání PS pro věcné zpracování dne 7.12. 2005* [online]. Praha : Národní knihovna, 7.12.2005. [cit. 2007-06-21]. Dostupný z www:
http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_zap_pracskup05_2.htm

DOLEŽALOVÁ, A. *5HP320 Zlatý fond českého ekonomického myšlení – syllabus volitelného předmětu*. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, fakulta národohospodářská, 2006

SEIDL, V. *Paměti a Zlatý fond českého ekonomického myšlení*. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2001*. Brno : Sdružení knihoven České republiky; Olomouc : Vědecká knihovna, 2001, s.177-189.

Výroční zpráva CIKS za rok 2000. Praha : VŠE-CIKS, 2001, s. 47-48.